

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационен труд по обявена процедура за придобиване на образователна и научна степен „доктор“ по научна специалност „Финанси, парично обращение, кредит и застраховка“, професионално направление 3.8. „Икономика“

1. Обща информация

Изготвил рецензието: проф. д-р Стефан Минчев Вачков, катедра „Финанси“ при Икономически университет – Варна.

Основание за написване на рецензието: Заповед на Ректора на Икономически университет (ИУ) - Варна № РД-06-1218/08.06.2020 г. и решения от заседанието на научното жури от 10.06.2020 г.

Автор на дисертационния труд: Корнелия Августинова Филипова – докторант на самостоятелна подготовка в катедра „Финанси“ при ИУ-Варна.

Тема на дисертационния труд: „Бедността и държавните разходи за социално подпомагане в България“.

2. Биографични данни за дисертанта

Корнелия Августинова Филипова е родена на 16.11.1984 г. През 2003 г. завършва Природо-математическа гимназия „Иван Вазов“ в Добрич. Продължава обучението си в ИУ-Варна, където придобива последователно образователно-квалификационните степени „бакалавър“ (специалност „Финанси“, 2007 г.) и „магистър“ („Публични финанси“, 2009 г.).

През 2009 г. е назначена на академичната длъжност „асистент“ в катедра „Финанси“ при ИУ-Варна. Води семинарни занятия по редица учебни дисциплини: „Въведение във финансите“; „Въведение в корпоративните финанси“; „Финансов мениджмънт“; „Финанси на предприятието“; „Осигурителни системи и фондове“; „Публични финанси

(обща част)“; „Публични пенсионни фондове“; „Основи на социално осигуряване“; „Мениджмънт на частните пенсионни фондове“.

На 25.10.2017 г. е зачислена в докторантура на самостоятелна подготовка по докторска програма „Финанси“ за три години (заповед РД-17-3516/02.11.2017 г.). Полага в срок и с отличен успех изпитите от индивидуалния си докторантски план. На 08.06.2020 г. е отчислена с право на защита (Заповед № РД-17-1217/08.06.2020 г.).

Владее английски език на отлично ниво.

3. Общо представяне на дисертационния труд (съгласно изискванията на чл. 27, ал. 2 от Правилника за прилагане на закона за развитие на академичния състав в Република България);

Дисертационният труд е в обем от 275 страници, от които 195 - основен текст, 14 – списък на литературните източници и 66 - приложения. Изложението е структурирано в три глави, съдържащи 15 таблици и 44 фигури. Библиографията включва 305 източници (56 на български и 249 на английски език).

Обект на изследване са разходите за социалното подпомагане в България, а *предмет* – „въздействието, което те оказват върху риска от бедност и социално изключване“ (с. 10). Докторантката си поставя за *цел* „да предложи конкретни мерки за повишаване ефективността на държавните разходи за социално подпомагане въз основата на задълбочен анализ на равнището на бедност по области в България, повлияно от група факторни променливи, в т.ч. социалните трансфери“ (с. 10). За нейното постигане са формулирани *три задачи* (с. 11): „1. Анализ на теоретичните и приложените измерения на понятието „бедност“ като предпоставка за възникване и функциониране на социалното подпомагане; 2. Установяване на факторите, влияещи върху риска от бедност в отделни области в страната, чрез прилагане на регресионен анализ на панелни данни; 3. Осъществяване на сравнителен анализ чрез селектирани индикатори за оценка на въздействието на държавните разходи за социално подпомагане върху бедността в България и страните

от ЦИЕ; 4. Разработване и прилагане на модел за емпирично изследване на въздействието на държавните разходи за социално подпомагане върху риска от бедност и определящите го детерминанти.”

В изследването се отстоява *тезата*, „че ефективното редуциране на бедността в България изисква разходите за социално подпомагане да се фокусират върху основните фактори, детерминиращи социалното изключване, при отчитане на регионалните различия в страната” (с. 11).

4. Преценка на структурата и съдържанието на дисертационния труд

В *първа глава* се представят проблемът „бедност”, защитната мрежа на социалното подпомагане и държавните разходи за социално подпомагане като инструмент за въздействие върху бедността. Акцентира се върху т.нар. устойчива група „вечни“ бенефициенти на социални помощи, свикнали да получават от обществото повече, отколкото да положат усилия да му „дават“. Правилно се отбелязва, че „Социалните помощи често са критикувани, че поощряват у тях упованието в правителството по-скоро да ги издържа, отколкото да подтиква към намиране на работа и лична отговорност. Получателите им могат да предпочетат да получават помощи, вместо да започнат нискоквалифицирана работа или такава с ниско възнаграждение. Така те застават в позицията на постоянни бенефициенти на един *еднопосочен трансфер* към тях от икономически активните лица. А това предизвиква недоволство у работещите, които ги издържат“ (с. 54). С други думи, „Колкото по-щедра е отпуснатата помощ, толкова по-голяма е спирачката за започване на работа. Това може да се обясни с теорията на рационалния избор, пред която се поставя *дilematata за труда или свободно време.*“ Оказва се също, че „Колкото по-високи са правителствените трансфери към бенефициентите, толкова по-голяма част от тях могат да предпочетат варианта свободно време пред започването на работа“ (с. 55).

Във *втора глава* се прави регионален разрез на бедността у нас преди и след получаването на социални трансфери. Изследователският периметър е ограничен чрез графично и дескриптивно представяне на

системата на социално подпомагане и се фокусира върху „първата колона“ на социалното подпомагане. Констатира се, че са необходими „допълнителни реформи, за да се улесни замяната между изглажддане на доходите и стимулиране на търсенето на работа. В архитектурата на обезщетенията за безработица присъстват определен брой елементи, които биха могли да се обвържат с политиките на социалното подпомагане, с цел улесняване на тази замяна. Такива са например нивото и времевият профил на нормите на заместване от обезщетенията или въвеждането на адекватни активационни политики, имащи за цел разширяване на усилията за търсене на работа“ (с. 82). Напълно приемлив е и изводът, че „Намирането на оптимален баланс между различните политики за подобряване на състоянието на безработните, икономически неактивните и работещите срещу ниско трудово възнаграждение лица, е едно от ключовите предизвикателства за осигуряването на устойчивостта и ефективността на общата социална система“ (с. 82).

В *трета глава* е представено въздействието на държавните разходи за социално подпомагане (ДРСП) върху лицата в риск от бедност и социално изключване в регионален аспект. Направен е статистически анализ на въздействието на голям брой фактори върху дела на лицата в риск от бедност. Той търси отговор на въпроса доколко и как разходите за социално подпомагане съдействат за директно намаляване на бедността областните центрове на страната. Чрез иконометричния анализ се цели да се установят кои фактори влияят върху риска от бедност по области и какъв е ефектът от социалните трансфери върху тях (с. 146).

За всички области се използва модел на многофакторна панелна регресия с основна независима променлива - общият доход от трансфери за социално подпомагане. В допълнение към това се използват и контролни променливи, които отчитат вече анализираните фактори на бедността. За София-град се прилага методът на най-малките квадрати. След изследване влиянието на основните фактори за бедността преди включване на ефекта от социалните трансфери се разглежда ефектът на

социалните плащания върху риска от бедност и определящите го детерминанти (с. 146).

Установява се, че ДРСП и свързаните с тях социални трансфери не въздействат върху риска от бедност и социално изключване. За останалите контролни променливи в модела е налице статистическа значимост на БВП на човек от населението, брой лица с основно образование, трансфери от други домакинства. От друга страна, „останалите независими променливи (общ доход от работна заплата, доход от самостоятелна заетост, доход от собственост и разходи за здравеопазване) оказват по-скоро локално въздействие върху отделни области в страната“ (с. 160). Налага се изводът, че „*публичните разходи за образование, направени сега, помагат на по-бедните домакинства в по-голяма степен, отколкото на по-богатите*. При семейства с един родител или многодетни семейства тези трансфери имат още по-силен ефект. Но една от основните причини, днес някои домакинства да са по-бедни от други, е размерът на усвоените средства от системата за образование за вече изминали периоди“ (с. 161). Същевременно „*не повишаването на доходите от обезщетенията, а връзката между ниската квалификация и безработицата, трябва да бъдат поставени като един от основните акценти за бъдещите социални политики*“ (с. 162).

Преценявам, че дисертационният труд е *изследване по актуална проблематика със значима теоретична и практико-приложна стойност*. Той е разработен на *висок, ясен и логичен научен стил*. Освен *отлична теоретична подготовка*, в него се демонстрират *завидни умения за емпирични изследвания* с помощта на богат арсенал от иконометрични методи. Основните изводи са онагледени с множество таблици, фигури, графики. Всички литературни източници и приложения са *коректно използвани и/или коментирани*. Считам, че дисертационният труд е в *пълно съответствие с изискванията по чл. 34, ал. 2 и ал. 3 от Правилата*

за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в Икономически университет – Варна.

Авторефератът (41 страници) резюмира точно съдържанието на дисертационния труд и представя основните изследователски резултати.

5. Научни и научно-приложни приноси в дисертационния труд

Изводите с характер на *научни и практико-приложни приноси* са резултат от приложението на съществуващи теории за анализ и решаване на конкретни социално-икономически проблеми и за обяснение на значими процеси с формулирани изводи и препоръки. Те могат изцяло да се приемат в представената от докторантката последователност:

Първо. Идентифицирано е състоянието на проблема „бедност“ у нас и е осъществен сравнителен анализ на въздействието на държавните разходи за социално подпомагане върху бедността в България и страните от ЦИЕ посредством селектирани индикатори за оценка.

Второ. Приложен е собствен алгоритъм за установяване на въздействието на държавните разходи за социално подпомагане върху риска от бедност и определящите го детерминанти.

Трето. Чрез регресионен анализ на панелни данни на петдесет и осем иконометрични модели е измерено влиянието на социалните трансфери върху риска от бедност в България и в отделните й области.

Четвърто. Обосновани са насоки за бъдещи реформи на програмите и политиките за социални трансфери и услуги, трудовата заетост, образованието и социалното изключване.

6. Публикации и участие в научни форуми

По темата на дисертацията са публикувани *три научни статии* в индексирани списания с научно рецензиране (две на английски език) и *пет научни доклади* (два на английски език), представени на национални и международни научни конференции. От тази гледна точка е налице съответствие на количествените изисквания по чл. 35, ал. 1, т. 4 от Правилата за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в Икономически университет – Варна.

7. Критични бележки и препоръки

В първа глава от дисертацията биха могли да се изложат повече теоретични концепции и критични интерпретации, като база за обосноваване на емпиричния модел. По някои въпроси, например за социалните ефекти от бедността, авторовото мнение би могло да се открии по-ясно. На отделни места се констатира преобладаващо описание на данните от иконометричния анализ. Тези пропуски обаче *не омаловажават* постиженията на докторантката и не променят цялостната положителна оценка за качеството на дисертационния труд. Препоръчвам ѝ да публикува дисертационния си труд като *монография*, с което той ще стане достояние на по-широк кръг заинтересовани от изследваната в него проблематика лица и институции.

8. Въпроси към дисертанта

1. Какви други алтернативни мерки за редуциране на риска от бедност могат да бъдат приложени в България?
2. Как оценявате ролята на разходната политика за редуциране на бедността у нас на фона на COVID-19-пандемията?

9. Заключение

Давам положителна оценка на дисертационния труд и с пълна убеденост предлагам на уважаемите членове на научното жури да гласуват за присъждане на Корнелия Августинова Филипова образователната и научна степен „доктор“ по научната специалност “Финанси, парично обращение, кредит и застраховка”.

23 юли 2020 г.

Варна

Рецензент:

(*М*)

(проф. д-р Стефан Вачков)

РЕЦЕНЗИЯ

От: професор д-р Богомил Борисов Манов, Университет за национално и световно стопанство, катедра „Финанси”, хабилитиран по научна специалност „Финанси, парично обръщение, кредит и застраховка”

Относно: дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ в професионално направление 3.8 Икономика, по научна специалност „Финанси, парично обръщение, кредит и застраховка“ (Финанси)

Автор на дисертационния труд: **Корнелия Августинова Филипова**

Тема на дисертационния труд: „Бедността и държавните разходи за социално подпомагане в България“

Научен ръководител на докторанта е доц. д-р Христина Вилхем Благойчева от Икономически университет – гр. Варна

Основание за представяне на рецензията: участие в състава на научното жури по защита на дисертационния труд съгласно Заповед № РД 06-1218, град Варна от 08.06. 2020 г. на Ректора на Икономически университет.

Докторантката Корнелия Филипова е родена на 16.11.1984 година. В Икономическия университет в град Варна придобива бакалавърска и магистърска степен. Към настоящия момент е асистент в същия университет и води семинарни занятия по няколко дисциплини. От прегледа на информацията считам, че тя има всички основания за участие в настоящия конкурс, както от гледна точка на изпълнение на учебните задължения, така и от гледна точка на положените с отличен успех докторантски изпити.

Общо представяне на дисертационния труд

Предоставената ми за рецензия дисертация е разработена в обем от 194 стандартни компютърни страници и съдържа увод, изложение в три глави и заключение. Приложен е списък на използваната литература, който съдържа 272 източници.

Като цяло, дисертационния труд е добре структуриран и съдържанието в него съответства на избраната тема.

Проценка на формата и съдържанието на дисертационния труд

Работата на докторанта по дисертационния труд се характеризира със следните по-важни моменти:

Първо. Избор на актуална и с практическа значимост тема.

Човечеството е изправено пред много предизвикателства, а едно от основните е свързано с намаляване в значителна степен на бедността сред населението. Очакванията за ефективност, които всяко правителство прокламира при използване на разходите за социално подпомагане, не винаги се оправдават и като цяло много често не водят до преодоляване в значителна степен на бедността. Безспорно е, че разходите за подпомагане трябва да бъдат достатъчни за бенефициентите им и приемливи за обществото, защото последното очаква те и да са един от важните фактори за устойчивото развитие на икономиката. Всичко това прави настоящата дисертация, не само актуална, но и практически значима.

Второ. Сравнително добре е представена информационната база на емпиричното изследване.

Обяснено е нейното значение. Направен е преглед на авторите и литературните източници имащи отношение към третираните въпроси в дисертационния труд. Особено добре това проличава на страниците от 67 до 71, където се прави обзор на литературата касаеща връзката между разходите за социално подпомагане и политиките за преодоляване на бедността и социалното изключване. На това основание, може с убедителност да се твърди, че авторът познава в достатъчна степен достигнатото равнище на знание преди него и може ясно и категорично да се откри неговия научен принос в изследваната проблематика.

Трето. Откроени са обекта и предмета на изследването.

Обект на дисертационния труд според авторката са разходите за социално подпомагане, а предмет - въздействието което те оказват върху риска от бедност и социално изключване. (стр. 10)

Четвърто. Ясно са откроени изследователската теза, целта на труда и конкретните задачи, които се решават с оглед на нейното реализиране.

Авторът обосновава изследователската си теза по следния начин: „...ефективното редуциране на бедността в България изисква разходите за социално подпомагане да се фокусират върху основните фактори, детерминиращи социалното изключване, при отчитане на регионалните различия в страната“.

Основната цел на дисертационния труд според авторката е да се предложат конкретни мерки за повишаване на ефективността на държавните разходи за социално подпомагане въз основа на задълбочен анализ на равнището на бедност по области в България. За нейното достижение, авторката предлага и в последствие разглежда четири конкретни задачи, посочени на стр. 11 в настоящата разработка.

Детайлно е посочена и използваната методология при научното изследване. Тя се базира върху прилагането на методите на анализ и синтез, на сравнението на количествените изменения на анализираните променливи в отделните години, многофакторен регресионен и панелен анализ, статистически методи и др.

Посочени са ограничителните условия при третирането на изследователската тема.

Пето. Представените данни са добре систематизирани и онагледени.

В разработката има 15 таблици, които са оформени правилно и посочените данни са коректни. Има представени и 44 фигури. Таблиците и фигурите дават много добра и нагледна представа за изследваната проблематика.

Шесто. Избраните показатели са използвани коректно.

Направена е необходимата аргументация за техният избор. Удачно са подбрани статистическите данни и са коментирани коректно. Като цяло, използваните данни са достатъчни и правилно съотнесени към конкретните проблеми, които се изследват. Липсват данни за последните две години, което по всяка вероятност се дължи на липсата на информация.

Седмо. Представеният за рецензиране дисертационен труд представлява сравнително добре подредена разработка.

Налице е необходимата последователност в изложението, както и подходяща пропорционалност между отделните глави. Обемът на дисертационния труд е напълно достатъчен за изследване на конкретно избраната тема.

Стилът на писане е ясен и изложението в дисертационния труд се разбира лесно. Не констатирам повторения и логически противоречия.

Осмо. Спазени са правилата на научната етика.

Авторът е цитирал използваните източници на информация при написване на дисертацията. Не установих plagiatство. Напротив, на отделни места в работата установих защита чрез убедителна аргументация на авторска позиция по конкретни проблеми, предмет на настоящата дисертация.

Девето. Оценка на автореферата.

Представеният автореферат от докторантката Корнелия Филипова отразява в голяма степен основните и най-съществените моменти от дисертационния труд. В това му качество, той представлява едно добро резюме за бързо запознаване с основните моменти и постижения в работата на докторанта.

Десето. Оценка на публикациите по дисертацията.

Авторката е представила списък с публикациите, свързани с дисертационния труд. Той е съставен от три самостоятелни статии и пет научни доклади. Статиите са озаглавени както следва: „A Snapshot of Poverty in the European Union“, „Обезщетенията за безработица в България и техният потенциал за превенция на бедност“ и „Bulgarian’s Poverty Reduction Strategy: Why Employment Matters?“ Докладите са със следните заглавия: „Bulgaria’s Progress on the Europe 2020 Strategy on Poverty. Innovation Management, Entrepreneurship and Sustainability“, „Bulgarian’s Poverty Reduction Strategy: Why Employment Matters?“, „Poverty among Vulnerable People in Bulgaria for the Period 2006 – 2016“, „Иновации чрез технологии в дигиталната ера: голямото предизвикателство за социалното благосъстояние“ и „Социални права относно гарантиране на личната помощ на деца/лица с увреждания в България“. Една от статиите съвпада като заглавие с един от докладите.

Всички цитирани публикации имат пряко отношение с темата на дисертационния труд. Те са и свидетелство за разпространени и направени публично достояние някои от резултатите посочени като приноси в настоящата разработка.

Научни и научно-приложни приноси на дисертационния труд

В дисертационния труд са налице научно-теоретични и научно-приложни резултати. Към научно-теоретичните приноси могат да се причислят:

- извеждането на авторска интерпретация на проблема „бедност“;
- обосноваване и използване на набор от показатели за сравнителен анализ на въздействието на държавните разходи за социално подпомагане;
- изграждането на авторски алгоритъм за определяне на въздействието на държавните разходи за социално подпомагане.

Към научно-приложните приноси могат да се причислят:

- регресионния анализ на панелни данни, който авторката използва за оценка на влиянието на социалните трансфери върху риска от бедност по отделни области в България;
- някои от аргументираните насоки за реформи с оглед намаляване на бедността у нас и социалното изключване и др.

Критични бележки, въпроси и препоръки по дисертационния труд

В работата на докторанта са налице и някои пропуски и слабости. По-важните от тях са следните:

- а) необходимо е да се води на повече места дискусия с останалите автори, като преди това се изложат техните схващания и аргументи по конкретните въпроси;
- б) като цяло, стила на писане е ясен и разбираем. На места, макар и рядко, се използват сложно съставни изречения, които замъгяват точния изказ. В бъдещата си работа е препоръчително докторанта да пише с по-прости изречения;
- в) използвания в този труд начин на цитиране на литературни източници е приемлив за монографии, книги и някои други видове публикации. Що се отнася за дисертационен труд, за мен той е неподходящ. Много е трудно или почти е невъзможно да се направи справка със страницата и смисъла на цитирането от съответното произведение.

Допуснатите слабости в работата на докторанта са незначителни и те не намаляват достойнствата на дисертационния труд.

При защитата на дисертационния труд е добре да се отговори на следните въпроси:

1. Как по-конкретно да „изсветлим“ сивата бедност? Аргументирайте някои препоръки, които биха били ефективни в това отношение. (стр. 176)
2. Индивидуалния профил на бедността по отделни райони не предполага ли засилване на децентрализирания подход за нейното намаляване? Ако това е така, в какво по-конкретно той би се изразил?
3. Бихте ли посочили някои грешки на управлението на страната през последните 40 години довели до увеличаване на дълбоката пропаст между бедни и богати у нас и до увеличаване на бедността като цяло?

Обобщено заключение и становище

В заключение с убеденост считам, че предоставената ми за рецензия дисертация в професионално направление 3.8 Икономика, по научна специалност „**Финанси, парично обръщение, кредит и застраховка**“ (Финанси) Икономически университет гр. Варна на тема: „**Бедността и държавните разходи за социално подпомагане в България**“, притежава необходимите качества и дава основание на докторантката **Корнелия Августинова Филипова** бъде присъдена образователната и научна степен “Доктор”.

26.06.2020 година

Рецензент:

гр. София

/проф. д-р Богомил Манов/